

Stanisław Wieteska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim

KONCEPCJA UBEZPIECZENIA UPRAW ROLNYCH OD SZKÓD SPOWODOWANYCH PRZEZ ZWIERZYNĘ ŁOWNĄ W POLSKIM OBSZARZE TERYTORIALNYM

1. Postawienie problemu

W lasach w Polsce żyje kilka gatunków zwierząt łownych. Można do nich zaliczyć: dziki, sarny, jelenie, daniiele, łosie, zające, lisy, muflony, kuropatwy, bażanty.

Według stanu na koniec 2011 r. w polskim obszarze terytorialnym żyje około 4862 łosi; 26 517 danieli; 194,7 tys. jeleni; 829,9 tys. saren; 267,8 tys. dzików, rozmieszczonych w sposób losowy w poszczególnych województwach [Dane Agencji Nieruchomości Rolnych..., 2011, tab. 4(133), s. 159]. Zwierzęta te oprócz żerowisk w lasach bardzo często wkraczają na tereny rolnicze, niszcząc płody rolne gospodarstw rolnych. Z tego tytułu powstają tzw. szkody łowieckie. Odszkodowania z tytułu szkód łowieckich są wypłacane rolnikom indywidualnym oraz producentom warzyw i owoców.

Powstawanie szkód łowieckich należy traktować jako zdarzenia losowe, zdefiniowane przez ustawę o działalności ubezpieczeniowej. Zachowanie się zwierząt łownych ma cechy losowości zdarzeń naturalnych. Do tych cech należy zaliczyć: wrażliwość, wyostrome zmysły, naturalną płochliwość, cierpienie z powodu braku pokarmu, żerowanie połączone z wędrówką, tworzenie naturalnych warunków przetrwania i prokreacji.

Przez polski obszar terytorialny będzie tu rozumiana przestrzeń zawarta między granicami państwa.

W ustawie z 7 lipca 2005 r. o dopłatach do ubezpieczeń rolnych i zwierząt gospodarskich (DzU nr 150, poz. 1249 wraz z późniejszymi zmianami) wyszczególnia się wiele zagrożeń naturalnych, od których uprawy są obejmowane ochroną ubezpieczeniową. Pomija się tu zagrożenia naturalne dla upraw rolnych powodowane przez zwierzęta łowne.

Powstaje więc pytanie: czy jest możliwe ubezpieczenie upraw rolnych od strat spowodowanych przez zwierzynę łowną?

Warto przypomnieć, że w czasie prac nad ustawą o dopłatach do składek w ubezpieczeniach upraw rolnych rozważano także propozycję rozszerzającą zakres odpowiedzialności o szkody łowieckie. Niestety ta propozycja nie została przyjęta, gdyż na przeszkodzie stanęły wytyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013 oraz Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006 z 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla MSP prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych, a także Rozporządzenie (WE) nr 70/2001, które nie przewidywało możliwości udzielenia pomocy ze środków publicznych w formie dopłat do składek ubezpieczeń producentów rolnych z tytułu szkód spowodowanych w uprawach rolnych przez zwierzynę łowną [Szymankiewicz 2008, s. 24-26].

Pomimo licznych zabiegów rolników, kół myśliwskich, szkody łowieckie powstają od wielu lat i nic nie wskazuje na to, że nie będą powstawały w przyszłości. Zwierzęta te zachowują się w sposób przypadkowy co do czasu i miejsca żerowania.

Celem głównym artykułu jest dostarczenie podstawowej wiedzy na temat szkód łowieckich powstających na terenie Polski. Celem dodatkowym jest próba konstrukcji ogólnych obowiązkowych warunków ubezpieczenia upraw rolnych, roślin okopowych i warzyw, a także składek od szkód spowodowanych przez zwierzynę łowną. Postawiono tu tezę, że szkody łowieckie powstają w wyniku naturalnego zachowania się zwierzyny łownej i powinny być włączone do zakresu obowiązkowej ochrony ubezpieczeń upraw rolnych bez dopłat do składki z tego tytułu*.

* Dotychczas w literaturze przedmiotu można się było spotkać z programem grupowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kół łowieckich. Do tego ubezpieczenia przystąpiło około 90% kół łowieckich. Grupowa umowa ubezpieczenia została podpisana między Zarządem Głównym Polskiego Związku Łowieckiego a Towarzystwem Ubezpieczeniowym Allianz. W ramach tego ubezpieczenia Towarzystwo odpowiada za szkody (roszczenia) wyrządzone przez koło łowieckie na skutek działania bądź realizacji zadań statutowych z wyłączeniem szkód powstałych z winy umyślnej. Jak dotąd najczęściej szkód powstaje w wyniku zderzenia zwierzyny łownej z pojazdami mechanicznymi (np. w czasie polowania).

Artykuł jest skierowany do zakładów ubezpieczeń majątkowo-osobowych z myślą objęcia ochroną ubezpieczeniową tego mało znanego zagrożenia naturalnego. Autor artykułu nie pretenduje do bycia znawcą problematyki szkód łowieckich, lecz z racji zajmowania się szkodami naturalnymi proponuje działom: aktuarialnym, oceny ryzyka, wdrożenie nowych produktów, zainteresowanie się tą sprawą.

2. Pojęcie szkód łowieckich

Pod pojęciem szkód spowodowanych przez zwierzynę łowną będziemy rozumieć straty spowodowane przez żerowanie w uprawach rolnych (np. zbożach, roślinach okopowych, warzywach). Do szkód łowieckich będziemy także zaliczać straty powstałe w trakcie polowań na zwierzynę.

W myśl ustawy z 16 kwietnia 2004 r. (DzU nr 92, poz. 880) o ochronie przyrody, Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry. Nie obejmują one utraconych korzyści. Oględzin i szacowania szkód, a także ustalenia wysokości odszkodowań i jego wypłaty dokonuje wojewoda, a na obszarze parku narodowego jego dyrektor.

Badania nad szkodami łowieckimi w Polsce wykazują, że rozmiar szkód jest uzależniony od [Szkody łowieckie..., 2005]:

- wielkości populacji, konkurencji między zwierzętami,
- rozmieszczenia przestrzennego gatunków zwierząt,
- dostępu do pokarmu, jego jakości,
- strategii dostępu do pokarmu, warunków osłonowych.

Szkody łowieckie powstają w ciągu całego roku. Duże szkody występują w okresie jesienno-zimowym, zwłaszcza w oziminach i rzepakach. Największym sprawcą szkód są dziki (około 80%), reszta (około 20%) przypada na sarny, jelenie, żubry i inne. W sensie fizycznym szkody łowieckie polegają na zjadaniu plantacji, stratowaniu, deptaniu, utworzeniu ścieżek itp. Wyłączamy z rozważań przypadki, gdy rolnik nie zebrał na czas plonów, a zwierzęta zniszczyły te uprawy.

Warto zwrócić uwagę, że ochrona upraw rolnych przed zwierzętami łownymi jest coraz trudniejsza. Stosowane środki ochrony, odstraszenia, środki chemiczne, stają się mniej skuteczne, zatem problem szkód łowieckich będzie narastał.

W tabeli 1 prezentujemy potencjalne struktury upraw rolnych w skali województw narażonych na szkody łowieckie (dane za 2008 r.).

Tabela 1

Powierzchnia zasiewów w 2008 r. w tys. ha

Lp.	Województwa	Ogółem	W tym:		
			ziemniaki	buraki cukrowe	rzepak i rzepik
1	POLSKA	11631,1	548,9	187,5	771,1
2	Dolnośląskie	741,0	28,4	19,9	113,4
3	Kujawsko-pomorskie	975,1	26,7	30,9	105,5
4	Lubelskie	1209,0	44,4	30,0	43,1
5	Lubuskie	325,2	11,8	1,4	26,0
6	Łódzkie	858,1	62,9	6,7	15,4
7	Małopolskie	421,9	46,4	1,0	4,5
8	Mazowieckie	1381,4	82,1	16,1	28,9
9	Opolskie	484,9	13,7	10,8	74,2
10	Podkarpackie	417,5	50,5	4,0	11,3
11	Podlaskie	706,0	24,0	0,0	3,6
12	Pomorskie	573,2	28,8	8,5	51,9
13	Śląskie	291,3	14,9	1,5	18,2
14	Świętokrzyskie	392,6	30,1	5,7	6,3
15	Warmińsko-mazurskie	616,4	12,3	2,8	58,2
16	Wielkopolskie	1529,0	46,7	39,6	112,4
17	Zachodniopomorskie	708,6	25,2	8,7	98,4

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw [2009, tab. 3 (180)].

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że w każdym województwie występuje podobna struktura upraw rolnych. Na szkody łowieckie są narażone praktycznie wszystkie rodzaje upraw rolnych, warzyw i traw. Najbardziej są narażone uprawy o wysokiej kaloryczności i atrakcyjności pokarmowej.

3. Skala wypłaconych szkód łowieckich w Polsce w latach 2000-2011

Szkody łowieckie powstają już od dość dawna. Rejestrację szkód łowieckich w latach 2000-2011 prowadzi m.in. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych (tabela 2).

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że odszkodowania łowieckie są wypłacane: osobom fizycznym i prawnym, posiadaczom upraw i płodów rolnych uszkodzonych przez zwierzyńę łowną. Wysokość odszkodowań łowieckich ma generalnie tendencję rosnącą.

Tabela 2

Odszkodowania łowieckie w Polsce w latach 2000-2011*

Wyszczególnienie	Ogółem	Państwowe Gospodarstwa Leśne, Lasy Państwowe	Agencja Nieruchomości Rolnych	Polski Związek Łowiecki
2000/2001	26 369	7244	257	18 868
2001/2002	29 803	7497	278	22 028
2002/2003	25 322	5296	151	19 876
2003/2004	26 775	5975	208	20 591
2004/2005	35 117	7309	331	27 472
2005/2006	31 179,0	6772,0	180,0	24 222,0
2006/2007	28 487,9	5632,0	171,0	22 684,9
2007/2008	41 488,1	7977,0	144,0	33 367,1
2008/2009	55 535,0	10 238,0	244,0	45 053,0
2009/2010	49 513,9	9011,0	157,9	40 345,0
2010/2011	57 376,2	9939,6	586,6	46 850,0

* Wyplacone osobom fizycznym lub prawnym – posiadaczom upraw i plodów rolnych uszkodzonych przez dziki, łosie, jelenie, daniela i samy oraz za szkody powstałe podczas polowania. Dane dotyczą łowieckiego roku gospodarczego liczonego od 1 IV bieżącego roku do 31 III roku następnego.

Źródło: Dane Agencji Nieruchomości Rolnych... [2006; 2011, tab. 9/138, s. 162].

Najwięcej odszkodowań wypłacają Państwowe Gospodarstwa Leśne, Lasy Państwowe (około 18-19%) oraz Polski Związek Łowiecki (około 80-81%).

Prezentowane dane statystyczne dotyczą szkód łowieckich wypłacanych w skali całej Polski. Brakuje jednak danych o szkodach wypłacanych w skali regionalnej czy też kół łowieckich. Niestety statystyka publiczna nie gromadzi danych o szkodach w ujęciu wojewódzkim.

Z badań przeprowadzonych na Wyżynie Lubelskiej w okresach 1999-2000 i 2008-2009 wystąpił prawie 2,5-krotny wzrost szkód. Najwięcej szkód zostało spowodowanych przez dziki w ziemniakach w okresach kwiecień-maj oraz kukurydzy. Żerowiska na tych uprawach okazały się najbardziej atrakcyjne. Pomimo 8-krotnego wzrostu pozyskania łowieckiego i 2,5-krotnego wzrostu liczebności dzików szkody łowieckie mają tendencję rosnącą [Flis 2009, s. 179-187].

4. Metody oszacowania szkód i wysokości odszkodowań

Ważnym elementem z punktu widzenia zakładów ubezpieczeń jest likwidacja szkód. W tym przypadku likwidacja szkód łowieckich wymaga odrębnego potraktowania niż szkód spowodowanych innymi żywiołami. Przy likwidacji szkód łowieckich możemy skorzystać z ustaleń zawartych w Prawie łowieckim,

a także w Rozporządzeniu obowiązującym w latach 2002-2009 dotyczącym szacowania szkód oraz wypłat odszkodowań^{*}. W Rozporządzeniu tym były zawarte:

- procedury zgłaszania szkód (terminy, formy),
- procedury oględzin i szacowania szkód,
- ustalanie ilości i wartości szkód,
- ustalanie przyczyny szkód (gatunek zwierząt, które spowodowały szkodę).

W zakresie likwidacji szkód łowieckich aktualnie obowiązuje Rozporządzenie Ministra Środowiska z 8 marca 2010 r. W Rozporządzeniu podaje się szczegółowo procedury szacowania szkód spowodowanych przez zwierzynę łowną^{**}.

Podstawą wypłacenia odszkodowań są ceny wolnorynkowe uszkodzonych płodów rolnych obowiązujące w czasie szacowania szkód. Wysokość odszkodowania oblicza się, mnożąc rozmiar szkód przez cenę skupu (cenę rynkową) płodu rolnego.

Wysokość odszkodowań za szkody wyrządzone przez dziki na łąkach i pastwiskach ustala się na podstawie ostatecznego szacowania, uwzględniając wartość utraconego plonu. Szczegółowy opis sposobu szacowania szkód w ziemniakach zaprezentowano w pracy M. Flisa. Autor podaje dwie metody określenia wielkości utraconego plonu [Flis 2008, s. 117-123]. Pierwsza polega na ustaleniu procentowego stopnia zniszczenia plantacji, druga (wagowa) – na ustaleniu wydajności plonów ziemniaka, a następnie ustaleniu szkód.

Pomimo znacznego postępu w sposobach i procedurze likwidacji szkód łowieckich w dalszym ciągu powinny być one doskonalone. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że wypłacanie rolnikom odszkodowań za szkody łowieckie nie koresponduje z dopłatami unijnymi otrzymywanymi przez rolników. Konieczne są w tym zakresie uregulowania prawne. Należałoby także rozważyć możliwość partycypacji kół łowieckich w szkodach łowieckich w ramach tzw. pozyskania łowieckiego.

5. Częstość i intensywność szkód łowieckich

Na potrzeby kalkulacji stóp składek ubezpieczeniowych konieczne jest obliczenie częstości szkód. Przez częstość szkód będziemy rozumieć relację liczby

^{*} Rozporządzenie Ministra Środowiska z 15 lipca 2002 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat za szkody w uprawach i płodach rolnych (DzU nr 126 z 9 sierpnia 2002 r., poz. 1081).

^{**} Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (DzU nr 45/2010, poz. 272).

przypadków szkód spowodowanych przez zwierzęta łowne do ilości ubezpieczonych ryzyk w ciągu roku.

Obliczenie rocznej częstości szkód spowodowanych przez zwierzynę łowną jest niezwykle trudne, gdyż może ona wielokrotnie nawiedzać uprawy rolne. Stąd na potrzeby ubezpieczeniowe możemy użyć pojęcia intensywności szkód rozumianego jako relacja powierzchni uszkodzonej do ogólnej powierzchni danej uprawy rolnej. Tak obliczony wskaźnik intensywności szkód może przybierać wartości (0, 1]. W skrajnym przypadku uprawy mogą być zniszczone w 100%. Nie dysponujemy danymi niezbędnymi do obliczenia tak zdefiniowanego wskaźnika intensywności szkód. Jest on możliwy do obliczenia na szczeblu zakładu ubezpieczeń, gdzie mogą być ubezpieczone dowolnej wielkości obszary pól rolnych z konkretną lokalizacją przestrzenną.

Dla zobrazowania wysokości składki brutto możemy obliczyć wskaźnik intensywności szkód, dzieląc wypłacone odszkodowania przez powierzchnię upraw, uwzględniając przy tym koszty działalności zakładu ubezpieczeń. Zakładając równomierność szkód w skali kraju w 2008 r. szacujemy, że składka ubezpieczeniowa powinna wynieść dla tego roku około 5 zł/ha. Tak obliczona składka jest bardzo ogólna. Konieczne jest zróżnicowanie składki ze względu na zagrożenia dla różnych pól rolnych. Potrzebne jest również zróżnicowanie składek ze względu na przestrzenny rozkład upraw. Niestety brak dostępu do danych szczegółowych uniemożliwia jej zróżnicowanie.

Ze względu na wolnorynkowe ruchy cen pól rolnych składka ubezpieczeniowa powinna być kalkulowana w każdym roku.

6. Założenia ogólnych warunków ubezpieczeń

Dla celów praktyki ubezpieczeniowej jest potrzebna konstrukcja ogólnych warunków ubezpieczeń. Jest to bardzo ważne dla obu stron umów ubezpieczenia: poszkodowanych i zakładów ubezpieczeń. Wskażmy tutaj na najważniejsze elementy ogólnych warunków proponowanego ubezpieczenia.

Przedmiotem ubezpieczenia powinny być wyszczególnione uprawy rolne, ogrody, sady, warzywa, ich lokalizacja i powierzchnia. Nie powinny być wzięte pod ochronę ubezpieczeniową szkody w lasach spowodowane przez zwierzynę łowną. Wymaga to odrębnego ubezpieczenia.

Ubezpieczającym powinny być osoby indywidualne (gospodarstwa rolne) oraz osoby prawne (np. spółdzielnie produkcyjne).

Zakres ubezpieczenia powinien obejmować szkody spowodowane przez: dziki, sarny, jelenie, łosie, daniela, żubry.

Suma ubezpieczenia jako górna granica odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń powinna stanowić przewidywaną wartość rynkową plonów z ubezpieczonych upraw; jest liczona w cenach skupu lub cenach rynkowych. Dla celów ubezpieczeniowych można wykorzystać maksymalne sumy ubezpieczenia publikowane corocznie przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi*.

Składka ubezpieczeniowa powinna być obliczona jako iloczyn stopy składki przez sumę ubezpieczenia danej uprawy rolnej. Stopa składki powinna być obliczona początkowo na podstawie danych z kół łowieckich lub obwodów łowieckich, a w miarę zdobywania doświadczenia z wykorzystaniem danych zakładu ubezpieczeń.

Odszkodowania wypłacone powinny być ustalone zgodnie z aktualnie obowiązującymi przepisami prawa.

Dla celów ograniczenia wysokości szkód warto wykorzystać ustalenia art. 47 Prawa łowieckiego. Artykuł ten mówi, że właściciele lub posiadacze gruntów rolnych i leśnych powinni zgodnie z potrzebami współdziałać z dzierżawcami i zarządcami obwodów łowieckich w zabezpieczeniu gruntów przed szkodami, o których mowa w art. 46 [Radecki 2010, s. 263]. Ponieważ wspomniane współdziałanie może być trudne do osiągnięcia, koniecznością byłoby w kalkulowanie w składkę znanych instrumentów prewencyjnych, a tym samym zwiększenie jej efektywności. Tymi instrumentami zwiększającymi efektywność zapobiegania szkodom w ubezpieczeniach mogą być np. franszyza czy udziały własne.

7. Obowiązkowy czy dobrowolny charakter ubezpieczenia

W praktyce ubezpieczeniowej konieczne jest rozstrzygnięcie, czy proponowane ubezpieczenia będą miały charakter obowiązkowy czy dobrowolny. W przypadku ubezpieczeń dobrowolnych zakres odpowiedzialności, a także wyłączenia mogą być w bardzo różny sposób kształtowane przez różne zakłady ubezpieczeń. Różny zakres odpowiedzialności może wynikać z następujących przyczyn:

- podejścia do oceny ryzyka ubezpieczeniowego, a więc także skali strat, jakie mogą powodować zwierzęta łowne,
- doświadczeń w zakresie akwizycji i likwidacji szkód,

* Na przykład Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 23 lipca 2007 r. w sprawie maksymalnych sum ubezpieczenia dla poszczególnych upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (DzU nr 144, poz. 1010).

- dotychczasowych wyników ekonomicznych, o ile takie ubezpieczenie było prowadzone (np. wskaźniki szkodowości, suma ubezpieczenia, regionalne zróżnicowanie szkód itp.),
- konkurencyjności stosowanych taryf ubezpieczeniowych,
- zróżnicowanych form zabezpieczeń przed szkodami.

W sumie kształt ogólnych warunków ubezpieczeń może zawierać dowolne sformułowania, procedury likwidacyjne, stopy składek itp. W praktyce popyt na tego rodzaju ubezpieczenia będzie bardziej dotyczył rolników wielokrotnie poszkodowanych przez zwierzęta łowne, stąd składka na takie ubezpieczenie może być dość wysoka.

Obowiązkowy charakter ubezpieczenia to stan narzucony przez ustawodawcę. Jest to forma przymusu normatywnego (rozporządzenia, ustawa), a także przymus sytuacyjny związany z powstaniem zdarzeń niezaplanowanych, nieoczekiwanych, niepożądanych, innymi słowy losowych. Wprowadzenie obowiązku ubezpieczenia w warunkach gospodarki rynkowej ma swoje zalety i wady.

Do zalet należy zaliczyć:

- rozłożenie ciężaru szkód na wszystkich ubezpieczonych, w naszym przypadku na całość upraw w Polsce; zrozumiałe jest, że obciążenie składką powinno być zróżnicowane regionalnie (np. według województw czy powiatów),
- gwarancję wypłacenia odszkodowania ubezpieczonym,
- państwo nie będzie ponosiło ciężaru szkód, lecz jedynie zakłady ubezpieczeń,
- łatwość zawierania (akwizycji) umów ubezpieczenia,
- łatwość policzenia stóp składek,
- ubezpieczenie to pełni rolę stabilizatora produkcji rolnej,
- istnieje możliwość objęcia ochroną ubezpieczeniową jednocześnie „dobrych” i „złych” ryzyk,
- dzięki ubezpieczeniom obowiązkowym jest możliwość skierowania części środków na działalność prewencyjną.

Do wad tego ubezpieczenia można zaliczyć:

- możliwość „ukarania” rolników za niezapłacenie składki,
- przymus ubezpieczenia zawsze będzie odbierany przez rolników w sposób negatywny,
- zapłacenie składki dla słabszych ekonomicznie rolników może być zbyt uciążliwe.

Biorąc pod uwagę zalety i wady, widać, że zalet jest więcej niż wad. Z poprzednich rozważań wynika, że obszar szkód łowieckich jest dość dobrze rozpoznany, zatem istnieją przesłanki do wprowadzenia takiego produktu ubezpieczeniowego do praktyki rolniczej za pomocą właściwego rozporządzenia. Jego treść

powinna być uprzednio przedyskutowana z zakładami ubezpieczeń, służbami rolnymi, np. ośrodkami doradztwa rolniczego i kołami łowieckimi.

W ogólnych warunkach ubezpieczeń zawartych w rozporządzeniu powinny być wytyczne w zakresie prewencji przed szkodami spowodowanymi przez zwierzynę łowną, a także określenie fransyz czy też udziałów własnych. Są to instrumenty dyskusyjne, o ich wysokości powinna zdecydować praktyka ubezpieczeniowa. Te instrumenty miałyby na celu zmniejszenie ilości, częstości, a także wartości szkód spowodowanych przez zwierzynę łowną. W ramach prewencji technicznej (ogrodzenia, systemy alarmowe) należałoby włączyć działalność kół łowieckich.

Zakończenie i wnioski

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że szkody spowodowane przez zwierzynę łowną są dość dużych rozmiarów i mają w czasie tendencję rosnącą. Szkody łowieckie powstają w wyniku naturalnego zachowania się zwierzyny łownej. Można je traktować jako zdarzenia naturalne, za które mogą odpowiadać zakłady ubezpieczeń majątkowo-osobowych (dział II).

Z artykułu wynikają następujące wnioski:

- możliwe jest objęcie ochroną ubezpieczeń obowiązkowych upraw rolnych przed szkodami powodowanymi przez zwierzynę łowną,
- wstępne szacunki wskazują, że składka ubezpieczeniowa powinna być zróżnicowana.

Ograniczone ramy artykułu spowodowały, że problematyka nie została wyczerpana, lecz jedynie zasygnalizowana. Konieczne są dalsze badania, które powinny być ukierunkowane na uzależnienie stóp składek od rodzaju uprawy i regionalnego ich zróżnicowania.

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte i ciągłe

- Dane Agencji Nieruchomości Rolnych, Dyrekcji Lasów Państwowych i Zarządu Głównego Polskiego Związku Łowieckiego, *Leśnictwo*, 2006. GUS, Warszawa, tab. 9/138, s. 162.
- Flis M., 2008: Procedura szacowania szkód wyrządzonych przez zwierzęta w uprawach rolniczych. „*Biuletyn IHAR*”, 248.
- Flis M., 2009: Wielkość szkód wyrządzonych przez dziki w uprawach rolniczych w obwodzie łowieckim polnym w latach 1998-2000 i 2008-2009. „*Biuletyn IHAR*”, 254.

- Gaweł J., 2006: OC kół łowieckich. „Łowiec Polski”, 3.
- Radecki W., 2010: Prawo łowieckie, komentarz. Wydanie III zaktualizowane. Stan prawny na 31.12.2010. Difin, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województw, 2009. GUS, Warszawa, tab. 3 (180).
- Szkody łowieckie – uwarunkowania i możliwości zapobiegania, 2005. Instytut Ochrony Roślin, Poznań.
- Szymankiewicz N., 2008: Myśliwi w gorszej pozycji. „Łowiec Polski”, 9.
- Trębska L., 2006: Sukces ubezpieczeń. „Łowiec Polski”, 3.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 23 lipca 2007 r. w sprawie maksymalnych sum ubezpieczenia dla poszczególnych upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (DzU nr 144, poz. 1010).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 15 lipca 2002 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat za szkody w uprawach i płodach rolnych (DzU nr 126 z 9 sierpnia 2002 r., poz. 1081).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (DzU 2010, nr 45, poz. 272).

THE CONCEPT OF INSURANCE OF AGRICULTURAL CROPS FROM DAMAGE CAUSED BY GAME IN POLISH TERRITORIAL AREA

Summary

In Poland, there are many species of game animals. These animals are causing damage to crops. This article aims to propose a compulsory insurance of agricultural crops from damage caused by game. The article describes the size of the occurrence and the damage liquidation procedures.